

ŘECKÁ LITERATURA OD 2. SV. VÁLKY DO SOUČASNOSTI

1) ŘECKÁ LITERATURA OD 2. SV. VÁLKY DO R. 1967

- občanská válka končí „Pyrhovým vítězstvím“ (80 000 Řeků zemřelo, 700 000 přišlo o domov)
- ekonomická a vojenská podpora Británie a USA, cílem nedovolit rozšíření komunismu i v této části Evropy
- podpora SSSR řeckým komunistům velmi omezená
- od 1947 do 1974 komunisté postaveni mimo zákon (do roku 1960 posílání do vězení a koncentračních táborů na ostrovech, s novou intenzitou od r. 1967)
- komunisty a pravici dočasně spojila v 50. letech kyperská otázka
- ekonomika i vnitropolitická situace se do začátku 60. let zlepšuje
- 21.4.1967 využívá skupina důstojníků politickou krizi a pod záminkou komunistického nebezpečí provádí vojenský puč

POEZIE:

Básníkům, kteří začínají publikovat za 2.sv. války, chybí optimismus a víra v život charakteristická pro meziválečnou generaci, tedy pro generaci, která překonala *karyotakismus*. Válečná generace poznala porážku a okupaci a násilí a hrůzy války se významnou měrou odrazily v jejím díle. Poezie už nemá osvobozující charakter jako u starších básníků, nenabízí žádnou naději, naopak, básně této doby jsou plné obrazů smrti a násilí. Básník přiznává svou nemohoucnost tváří v tvář událostem, hodnota a postavení umění je zpochybněno.

Za války publikuje své jediné básnické dílo **Nikos Gatsos** a začíná publikovat i **Miltos Sachturis**. Oba jsou ovlivněni surrealismem, surrealistické sny se v jejich dílech stávají přízraky. Absurdní prvky jsou spojeny s hrůznými zážitky ze světové i občanské války.

Gatsose i Sachturise inspiroval F. G. Lorca propojující surrealismus s lidovou písní, ve které také často nacházíme spojení odporující konvenční logice. Výsledkem byl nový způsob využití literární tradice.

N. Gatsos vydal jedinou sbírku *Amorgos*¹ (*Αμοργός*, 1943).

Slovní zásobu čerpá z tradičního venkovského života, katharevusa se tentokrát objevuje pouze výjimečně, jako ironický prvek.

¹ Není jasné, proč autor sbírku pojmenoval podle ostrova v Egejském moři.

Dále působí autoři generace 30. let:

O. Elytis (*Hrdinský žalozpěv za podporučíka padlého na albánské frontě*)

N. Engonopulos (*Bolivar*)

A. Embirikos

J. Ritsos (*Řekové*)

J. Seferis

První poválečná generace

Po druhé světové válce řečtí básníci navazují na vlnu meziválečného modernismu, poprvé mu však dodávají výrazný společenskopolitický rozměr: poválečná poezie je poznamenána stigmatem světové a občanské války, básníci se opět inspirovali dílem Kostase Karyotakise, který ve 20. letech svou poezií melancholie a pesimismu reagoval na tzv. maloasijskou katastrofu. Autoři jsou charakterizováni jako „poražená“ a „ztracená“ generace (první a druhá poválečná generace), nevyniká mezi nimi jedna nebo dvě vůdčí osobnosti, které by se staly jejich hlavními představiteli, jak tomu bylo dříve v případě Odyssease Elytise nebo Jorgose Seferise, ale tvoří rovnocennou skupinu autorů se stejnými traumatickými zkušenostmi a s podobnou vizí budoucnosti.

1) surrealisté

Miltos Sachturis (1919-2005) začal publikovat během války.

Jeho básně vytváří přízračný vnitřní svět pomocí spojení surrealistických metod zkoumajících podvědomí a tradičního světa řecké lidové písně. Sachturis celou svou celoživotní tvorbu věnuje tomuto typu poezie a během padesáti let propracovává svoje přízračné obrazy, které jsou odrazem zážitků z mládí. Oproti Gatsosovi (*Amorgos*) Sachturis nenabízí žádné východisko. Svět řeckého venkova, tedy svět lidové písně, se místo toho, aby nabízel alternativní řešení a naději, stává součástí básnickových přízračných scén.

2) básníci ovlivnění Jorgosem Seferisem

Takis Sinopulos (1917-1981)

Charakteristickým námětem Sinopulosovy poezie je smrt, mrtvá krajina, která je obydlena jen přízraky mrtvých básnickových přátel zabitých během světové a občanské války a které autor někdy ztotožňuje s mytickými postavami. Oblíbenou postavou je Elpénor, mladý Odysseův námořník, tato postava se stává jakýmsi symbolem poválečné generace. Sinopulosova tvorba je věnována prostým, neznámým obětem války, které neměly příležitost stát se hrdiny.

3) angažovaná poezie

I politicky angažovaní básníci zpracovávají téma smrti, ale tentokrát novým bezprostředním způsobem. Básně stroze a realisticky podávají skutečné události.

Pod všedním, bezprostředním tónem vyprávění zaznívá hluboká beznaděj, zoufalství charakteristické pro celou poválečnou generaci, nezávisle na politických nebo literárních tendencích.

Básník se stává nevýznamnou postavou v konfrontaci s katastrofami doby, proti kterým je bezmocný, požadované politické či společenské změny není schopen uskutečnit.

Tito autoři byli pro své levicové přesvědčení vězněni jak za občanské války, tak i v poválečném období.

Mezi hlavní představitele patří Aris Alexandru (1922 - 1978) a Manolis Anagnostakis (1925 - 2005)

Druhá poválečná generace

Tuto generaci představují autoři, kteří začali publikovat v 60. letech, v dětství prožili světovou i občanskou válku a tato skutečnost poznamenala jejich tvorbu. Náměty se nemění, ale vyjadřovací způsoby jsou bohatší, do popředí se dostává symbolický způsob vyjádření.

PRÓZA:

Rozdělení do generací po válce není u prózy tak jasné jako u poezie.

Do r. 1960 se neobjevují zásadní inovace v oblasti námětů ani techniky.

I meziváleční modernisté (soluňská škola: Stelios Xefludas, Jannis Beratis) přechází k popisné próze.

Stěžejním románem se stává dílo *Slamáky* (*Ψάθινα καπέλα*, 1946) **Margarity Lyberaki** (1919 – 2001):

Zahajuje řadu románů konce 40. a začátku 50. let, jejichž společným rysem je „lehký“ způsob psaní, plný náznaků a hlavně přirozeného humoru, který není běžný v předchozí literatuře. Děj se odehrává v idylické době léta v 1. polovině 30. let, autorka se nezmiňuje o traumatických událostech, které následují (diktatura, válka). Velký důraz je kladen na vztah k přírodě a tradicím. Je tu mnoho styčných bodů s románem *Aiolská země* I. Venezise, ale Lyberaki dokazuje, že návrat k minulosti a k tradici, je možný jen na poli fantazie, na poli literatury.

Román byl velmi oblíbený hlavně od 70. let a byl mnohokrát vydán.

Jiná díla se naopak vrací k traumatickým historickým událostem, vzniká tak řada románů, které mají podobu dokumentů podávajících svědectví o válce a okupaci (tradice maloasijské školy – Venezis, Dukas, Myrivilis), objevují se tedy témata, která se do té doby objevovala jen sporadicky a náznakově .

V r. 1946 vychází dva romány **Jannise Beratis** (ve 30. letech představitel soluňské školy) *Široká řeka* (*Το πλατύ ποτάμι*) a *Cestopis z r. 1943* (*Οδοιπορικό του '43*) o bojích na albánské frontě a autorově působení v levicovém odboji.

Autor se soustředí na popis událostí, které jsou podány velmi realisticky, hrdina a jeho osobní pohled je v pozadí, nenacházíme zde autorův osobní komentář ani hodnocení..

Beratisova díla byla prvním impulzem, od poloviny 40. let pak vychází řada děl ve stylu dokumentů o světové a občanské válce v Řecku (Alexandros Kotzias, Dimitris Chadzis, Menelaos Lundemis).

D. Chatzis (1913 – 1981), levicový prozaik a literární kritik, aktivní účastník protifašistického odboje i občanské války, realisticky popisuje své zážitky ve své prvotině *Oheň* (*Φωτιά*, 1946, čes. v antologii *Moře náš osud*, 1989)

A. Kotzias také tematicky čerpá z okupace a občanské války (naturalistický popis, objektivní přístup). V českém překladu vyšlo *Zakouřené nebe* (1963) a *Šachta č. 7* (1964).

M. Lundemis (1915-1977), básník a prozaik, se věnuje hlavně prostředí dělníků, do češtiny je přeložen jeho román *Mraky nad Vodenou* (*Συννεφιάζει*, 1948, čes. 1961).

Před r. 1960 se tedy autoři věnují především realistickým popisům válečných událostí (román – dokument) a neprojevují zájem o nové narativní metody.

Po roce 1960 se objevují pokusy o nové přístupy:

Stratis Tsirkas (1911-1980) je autorem trilogie *Nezkrotná města* (*Ακυβέρνητες πολιτείες*, 1960 - 65), který je novátorský především v pojetí autorského postoje a románového času.

Autorský postoj:

1) ztotožnění se s hlavní postavou a užití ich-formy: hlavní postava Manos - „komunistický Hamlet“, který se těžce srovnává se stranickou disciplínou a jehož stranická víra je těžce zkoušena, vypráví v 1. os.

2) „vševědoucí vypravěč“ (er-forma.)

3) dvě postavy užívají 2. osobu - pro realistickou prózu velmi vzácné

Autor dosahuje pestrosti pohledu, jeho cílem je dokázat relativitu lidského chápání a zkušenosti.

Ale i kolem roku 1960 pokračuje tradiční způsob vyprávění – romány jako svědectví o světové a občanské válce (Kotzias, Lundemis, Thanasis Valtinos)

Na tuto tradici navazuje také **Dido Sotiriu** svým románem *Zkrvavená země*² (*Ματωμένα χώματα*, 1962). Autorka se vrací k událostem kolem roku 1922 (tažení Řeků na Smyrnu, porážka a deportace), avšak oproti prózám 30. let dává románu politický rozměr, v souladu s pohledem levice pojímá maloasijskou katastrofu jako první porážku řeckého proletariátu mezinárodními zájmy a jako předzvěst 2.světové a občanské války. Román navazuje také na tradici tzv. *ithografie*³, která od 80. let 19. st. na několik desetiletí ovládla řeckou prózu, i Sotiriu se vrací k řeckým tradicím a popisům řeckého venkova.

Současně se v 1. pol 60. let zvyšuje zájem spisovatelů o život ve městě a vliv tohoto cizího, nepřátelského prostředí na člověka. Ve 30. letech se autoři jako Theotokas nebo Karagatsis soustředili na osudy skupiny lidí, rodiny, v novém městském prostředí a obtížnou asimilaci. Tentokrát se autoři zaměřují na osudy jednotlivců.

Do této skupiny patří i román *Třetí věneček* (*Το τρίτο στεφάνι*, 1962) **Kostase Tachtsise** (1927-1988), který líčí osudy dvou žen za Metaxasovy diktatury a německé okupace. Pro dílo je charakteristický specifický smysl pro humor a jemná ironie, kterou známe z děl Roidise a Kavafise.

² V Řecku nejprodávanější román 2. poloviny 20.st. - přes 50 vydání.

³ Próza (především povídky) věnovaná životu na venkově, sociální situaci, tradicím a zvykům řecké vesnice.

Román vyšel ve slovenštině (*Tretí venček*, 1984)

V 60. letech se na řecké literární scéně objevuje jeden ze současných nejpřednějších řeckých prozaiků **Menis Kundareas** (nar. 1933), autor povídek a románů. Stejně jako Tachtsis popisuje mikrokosmos velkoměstských čtvrtí, dopad tohoto prostředí na člověka, který je zde podáván jako oběť okolností (v tomto směru autoři navazují na romány A. Terzakise). V r. 1962 vydal svou první sbírku povídek **Hrací automaty** (*Τα μηχανάκια*). Získal řadu státních cen, např. v r. 2002 za román **Dvakrát Řekem** (*Δύο φορές Έλληνας*).

Jeho povídka **Plavba** (*Αρμένισμα*) vyšla i v českém překladu v antologii řecké povídky 20. století *Moře náš osud* (1989).

Dalším novým prvkem v řecké próze 60.let jsou románové alegorie vyjadřující nedůvěru v pokrok a zpochybňující základy, o které se opírá nová řecká společnost.

Společenskou kritikou je i román **Hráz** (*Το φράγμα*, 1961) **Spyrose Plaskovitise** (nar. 1917).

Děj se odehrává v malé vesnici pod obrovskou přehradou, která byla vystavěna předchozími generacemi a o které nikdo neví, nakolik je odolná a zda může vydržet nápor deště. Hlavní hrdina, inženýr, je pověřen prozkoumat situaci a podat zprávu. Navrhuje jako jedinou možnou záchranu vesnice svržení hráze, ale obyvatelé nesouhlasí, životy a práce všech jsou s ní spjaty. Jedná se o alegorii řecké společnosti a státní byrokracie, která v té době nabírá ohromných rozměrů. Román je možné interpretovat i jako alegorii s ekologickým podtextem upozorňující na nebezpečí, které vyvolává lidská snaha podmanit si přírodu.

Odplata přírody, kterou se lidé pokouší ovládnout, a kritika současné politické situace (studená válka) je námětem také symbolické trilogie (*List, Studně, Proměna v anděla*, 1961) - prvotiny prozaika **Vasilise Vasilikose** (nar. 1934). Druhý díl **Studně** vyšel česky r. 1972 v antologii *Pět řeckých novel*.

Vasilikos je velmi plodný spisovatel, je to především autor románů (politická a společenská kritika), ale i povídek, básní, filmových scénářů a divadelních her.

Do češtiny a desítek dalších jazyků byl přeložen jeho román **Z** (*Z*, 1966, čes. 1970) o přípravách politické vraždy v r. 1963. Dokumentární forma se stala jeho oblíbeným vyjadřovacím prostředkem a uplatnil ji i v dalších románech. Vasilikos sám nazývá své romány „fantastickými dokumenty“ a jen stěží v nich odlišíme skutečné události od fantazie autora. Jeho hrdinové se odmítají podřítit

pravidlům, což by mohlo znamenat jejich znovupřijetí společností, a napomáhají tak odhalovat diktátorské mechanismy vlády skryté za společenskou přetvářkou.

V r. 2007 Vasilikos vydal román *Poste Restante : 1967-1974*, ve kterém se vrací k období vojenské diktatury v Řecku.

Dalším autorem je **Andonis Samarakis** (1919-2003), který své romány a povídky píše neosobním stylem s ironií často namířenou proti hlavním hrdinům.

Román *Omyl* (*To láθος*) se odvíjí ve fiktivní zemi velmi podobné Řecku (podobně jako v Plaskovitisově *Hrázi*). Vyšel v r. 1965, ale velký ohlas měl o dva roky později, kdy se vojenský puč a vláda junty v mnohém shodovala se situací ve smyšlené zemi románu.

Přesto, že tyto romány jsou alegoriemi, v podstatě se technikou příliš nevzdalují realismu předchozí doby, ale realistické postupy využívají novým způsobem.

Objevují se však i díla, která navazují na pokusy o modernistickou prózu 30. let, jsou to díla na pomezí poezie a prózy, ovlivněná francouzským novým románem (Epaminondas Ch. Gonatas, Jorgos Chimonas).

J. Chimonas je autorem děl, která vypovídají o násilném zničení světa a vybudování světa nového postaveného na pevných základech ortodoxie. Jeho díla jsou jakousi Apokalypsou a Chimonas jimi tím nejkrajnějším způsobem vyjadřuje kritiku západního světa a jeho racionalismu, což je charakteristické pro celou řeckou literaturu 60. let.

2) DIKTATURA: 1967 – 1974

- opět pronásledování komunistů
- přísná cenzura
- řada autorů odmítá publikovat v Řecku (Elytis publikuje v zahraničí)
- jiní autoři nepublikují (Seferis)
- svá díla vydávají pouze apolitičtí autoři (Themelis)
- březen 1969: Seferis prostřednictvím BBC vyjadřuje svůj protest proti diktatuře, cenzuře a pošlapávání osobních práv a svobod
- v tomtéž roce cenzura zrušena, nahrazena tiskovým zákonem (jedním z požadavků je, že názvy literárních děl musí přesně vypovídat o jejich obsahu)
- 1970: sbírka *Osmnáct textů*

- 1971: Seferisův pohřeb má protestní charakter
- 1971: sbírky **Nové texty 1 a 2**

Spisovatelé a literární kritici různého politického smýšlení se spojují a protestují proti diktatuře a cenzuře:

Prvním společným činem je vydání sbírky **Osmnáct textů** (*Δεκαοχτώ κείμενα*, červenec 1970) - název přesně odpovídá obsahu, ale v podstatě o něm nic nevypovídá (obejití zákona).

Jsou zde zahrnuta díla zavedených, známých autorů, kteří se staví proti cenzuře a reagují na diktaturu. Čestné místo má Seferisova báseň **Kočky svatého Mikuláše** (*Οι γάτες του Αϊ Νικόλα*), která nepřímou kritizuje důsledky diktatury a nezáměrnou a apatii občanů.

Následovaly sbírky **Nové texty 1 a Nové texty 2** (*Νέα Κείμενα 1, 2*), kde se objevují básně i mladých autorů (**Lefteris Pulios, Katerina Angelaki Ruk**).

Pulios a Ruk jsou hlavními představiteli tzv. generace 70. let. Jsou to mladí autoři, kteří se neodvracejí od tradice, ale využívají ji svým způsobem (časté zpracování mytologických témat). Je pro ně charakteristické, že se vyhýbají jakémukoli stanovení hodnot, často parodují, jejich básně jsou epigramatické, s výraznými protiklady.

Pulios se inspiruje beat generation, útočí proti konzumní společnosti drzým, bezohledným až agresivním jazykem.

Generace 70. let je poslední, jejíž členy spojují společná silná témata a prožitky. Autoři již překonali stigmata čtyřicátých let, v jejich poezii nalézáme jen dozvuky válečných událostí, politický vývoj však před ně postavil jiné problémy a situace, se kterými se museli vyrovnávat: nastolení fašistické vlády na konci šedesátých let, cenzuru, omezování osobní svobody. Charakteristickým rysem poezie této doby je nenaplněné očekávání lepší, šťastnější budoucnosti a zklamání nad tím, že jí není možné dosáhnout.

3) OD PÁDU JUNTY PO SOUČASNOST

Po pádu junty byli v r. 1974 komunisté zlegalizováni, zásadní střet mezi řeckou pravicí a levicí, který ovlivňoval Řecko od r. 1922, ustoupil do pozadí.

Do popředí se dostávají ekonomické problémy a otázky úlohy Řecka na mezinárodní scéně, Řecko se v 80. letech stává členem EHS.

Mladší řecké básníky zařadíme do literárních skupin nebo generací jen stěží (objevují se však i termíny „generace osmdesátých a devadesátých let“), naopak každý jde svou vlastní cestou. Nemají jednotící témata, většinu z nich však spojuje hledání smyslu lidské existence prostřednictvím obratu do vlastního osobního světa. Postmoderní přijetí všech prostředků a způsobů vyjádření, odmítnutí veškerých -ismů a nezájem o společné cíle vytváří nepřehlednou, ale zajímavou a tvůrčí atmosféru posledních desetiletí.

Mezi současné přední řecké básníky patří bezpochyby **Kiki Dimula** (nar. 1931), milovaná řeckými čtenáři a hojně překládaná do cizích jazyků.

Do literatury vstoupila s první poválečnou generací na začátku padesátých let, a tak jako její vrstevníci prožívá a popisuje dramata existenciálního rozkladu poválečného člověka, bezvýchodnost světa, který ztratil své jistoty a víru v budoucnost. Všechny autorčiny básně se tak obrací ke světu, který sama vytváří ve své fantazii. Hlavními tématy básní je nepřítomnost a zapomnění.

Z prozaiků patří mezi přední autory **Menis Kumandareas** a **Dimitris Nollas**.

Dimitris Nollas, který vstupuje do řecké literatury v 70. letech a je předním řeckým autorem povídek, jejich námětem je život v cizině, hledání identity, viz doslov (*Ta thola tzamia*, Palios echthros aj.).

Menis Kumandareas začal publikovat v šedesátých letech a dnes patří mezi hlavní představitele sociálního realismu v řecké literatuře. Jeho hrdinové jsou často mladí lidé potýkající se s nepřátelským prostředím hlavního města (viz výše).

Pavlos Matesis je autor u nás známý díky románu *Psí matka* (*Η μητέρα του σκύλου*, 1990, čes. 2006) a jeho divadelnímu zpracování P. Kohouta. Monolog hlavní hrdinky Rarau oživuje Řecko za italské a německé okupace, občanské války, či vlády junty. V roce 2010 vyšel překlad dalšího Matesisova románu *Starý dnů* (*Ο Παλαιός των Ημερών*, 1994). Matesis je prozaikem, dramatikem a překladatelem ověřeným řadou literárních cen.

Pět románů **Nikose Themelise** patří mezi realistickou prózu, která navazuje na nejlepší díla evropského románu 20. st.. Tematicky se věnuje např. období přelomu 19. a 20. století, kdy Balkánem a celou Evropou zmítají převratné historické události. V nedávné minulosti se odehrává děj jeho románu vydaného v r. 2007 *Jeden život dva životy* (*Μια ζωή δυο ζωές*), ve kterém hlavní hrdina Odysseas Politis, univerzitní profesor ve středním věku, hledá řešení problémů osobního

života i odpovědi na existenciální otázky.

V poválečné novořecké literatuře také značně vzrostl počet žen prozaiček i básníků.

Rhea Galanaki se narodila v roce 1947 na Krétě, vystudovala historii a archeologii v Athénách a žije v Patrasu. V literatuře debutovala jako básnířka sbírkami epigramatických básní *Třebaže půvabná* (1975, česky OWP 1998). Ve svých poeticky a filosoficky pojatých historických románech *Život Paši Ismaila Ferika* (*Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ πασά*, 1989) a *Helena neboli Nikdo* (*Ελένη ή ο Κανένας*, 1998, čes. 2003) se autorka zabývá tématem osobní identity a její nejednoznačnosti. Příběh úspěšného historického románu *Helena neboli Nikdo* je zasazen do neklidné porevoluční doby první poloviny devatenáctého století. Jeho děj se odvíjí kolem témat jako např. vzpoura proti předsudkům doby, hledání identity nově osvobozené země i osvobozující se ženy, a sleduje životní cestu první řecké malířky Heleny Altamurové-Bukurasové, jež byla nucena sáhnout po mužském převleku, aby mohla studovat výtvarné umění na tehdejších italských školách. Román získal řeckou státní cenu za literaturu a byl nominován na Evropskou literární cenu *Aristeion*.

Amanda Michalopulu (nar. 1966) v posledních letech svými romány a povídkami s prvky surrealismu a magického realismu zaujala čtenáře i kritiku. Její román *Princezna Ještěrka* (*Πριγκίπισσα Σάβρα*, 2007) je příběhem plným tajemných událostí, téměř psychologický thriller o citovém působení rodinné historie a mučivém vztahu matky a dcery. Michalopulu odhaluje rodinná tabu, aby ukázala skrytá pravidla, která udržují při životě nebo naopak ničí veškeré rodinné vztahy.

Joanna Karystiani (nar. 1952) se věnuje tématům emigrace, vykořenění a jejich působení na psychologii postav, odloučení a vyrovnávání se s nepřítomností blízkých. Podobně je tomu i v románu *Příboj* (*Suel*, 2007), který autorka situuje do námořnického prostředí.

Margarita Karapanu (1946 – 2008) debutovala románem *Kassandra a vlk* (*Η Κασσάνδρα και ο Λύκος*, 1978), který zaujal řeckou i zahraniční kritiku. V r. 1988 získal ve Francii její *Náměsíčník* (*Υπνοβάτης*, 1985) cenu za nejlepší zahraniční román. Do češtiny je přeložen román *Ne* (1999, čes. *Ano*, 2007), ve kterém se autorka vypořádává se svou psychickou nemocí.

Z dramatické tvorby stojí za pozornost hry **Luly Anagnostaki** uváděné v mnoha řeckých divadlech včetně Národního, překládané a uváděné například ve Francii, Itálii nebo Anglii. Anagnostaki

poprvé publikovala v šedesátých letech a témata jejích divadelních her spadají do okruhu její (druhé poválečné) generace: traumata, pocity viny, osamocení a prohry v poválečném období, samota a nedostatek komunikace, uzavřený vnitřní svět hrdinů žijících po období vojenské diktatury. Tedy témata charakteristická nejen pro řeckou literaturu druhé poloviny 20.st.